

**OCENE
RECENSIONI
REVIEWS**

*Corinne Brenko-Alessandra Rigotti, Kristjan Knez,
Franco Degrassi, Paola Pizzamano, Silvano Sau:*
GLI ULTIMI GIORNI DELLA SERENISSIMA IN ISTRIA.
L'INSURREZIONE POPOLARE DI ISOLA DEL 1797.
Isola, Edizioni «Il Mandracchio», 2010, 555 str.

Leta 2010 je Skupnost Italijanov »Pasquale Besenghi degli Ughi« iz Izole izdala obsežen zbornik več avtorjev z naslovom »Gli ultimi giorni della Serenissima in Istria. L'insurrezione popolare di Isola del 1797«.

Kot pove že naslov, osvetljuje delo zadnje obdobje Beneške republike v Istri oziroma upor izolskega meščanstva ob njenem padcu, ki je ob izgredih in ropanju privedel tudi do uboja zadnjega beneškega podestata Nicolòja Pizzamana.

Obsežno delo z daljšim uvodom Silvana Saua, ki skuša tragične dogodke v prvih dneh junija 1797 umestiti v širši kontekst tedanjega dogajanja, hkrati pa dati iztočnico ostalim poglavjem, kljub njihovi raznolikosti sestavlja zaokroženo celoto, v kateri lahko sledimo dogajanju v Istri in širšem jadranskem prostoru ob izteku 500-letne vladavine Serenissime oziroma v času napoleonske kampanje v severni Italiji, ki se je zaključila s campoformijskim mirom oktobra 1797.

V prvem poglavju tako Corinne Brenko in Alessandra Rigotti obravnavata Napoleonovo kampanjo v severni Italiji v letu 1796/97 in propad Beneške republike, v nekoliko obširnejšem drugem poglavju pa Kristjan Knez osvetljuje kratko, a zelo pomembno in razgibano dogajanje na tleh propadle republike od sredine maja pa do sklenitve campoformijskega miru 17. oktobra 1797. Gre za doslej malo poznano in raziskano epizodo iz beneško-istrske zgodovine na prehodu iz *ancien régime* do campoformijskega miru, ko pod vplivom francoskih postrevolucionarnih družbenih sprememb sledimo poskusom demokratizacije nekdanjih oblastnih struktur tako v samih Benetkah, kot na ozemlju *terraferme* in nekdanjih provinc Istre in Dalmacije.

V tretjem poglavju Franco Degrassi podrobneje obravnava ljudsko vstajo v Izoli in njene posledice, ki jo sicer postavlja v širši kontekst in časovni okvir 18. stoletja s podrobnejšim orisom izolske komune, njenega teritorija, prebivalstva, gospodarstva, cerkvenih in socialnih ustanov, zdravstva in šolstva.

Četrto poglavje je Paola Pizzamano posebej posvetila tako plemiški družini Pizzamano, kot tudi zadnjemu izolskemu podestatu Nicolòju Pizzamanu, v petem poglavju, ki ga je uredil Silvano Sau, pa so nanizani dokumenti in pričevanja o Izoli od leta 1253 pa do leta 1794 oziroma izumrtja ugledne družine Besenghi degli Ughi sredi 19. stoletja.

Tekstualni del dopolnjuje in popestri bogato ilustrirano gradivo, reprodukcije fotografij, zemljevidov, tiskov, naslovnih statotov, brošur in časopisov. Vsakemu poglavju sledi dodatek z bogatim izborom virov in literature, pri čemer je zlasti pomembna objava številnih še neobjavljenih virov in literature.

Izid tega obsežnega in vsebinsko zanimivega dela so finančno podprli: dežela Veneto, Italijanska samoupravna narodna skupnost, Občina Izola ter Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije.

Iz vsebine posameznih poglavij nedvomno vejejo spoznanja, da se je leta 1797 pričnela nova epoha ne le v zgodovini Istre, temveč celotnega območja nekdanje Beneške republike. S propadom Serenissime so bile vse te dežele na tak ali drugačen način vpletene v vrtinec evropskega dogajanja, ki ga je sprožila že sama francoska revolucija 1789, kasneje pa zlasti Napoleonove vojne. Glede na razmere, ki so jih po eni strani v času od junija do oktobra 1797 pogojevali napor demokratične beneške vlade, da bi pri Napoleonu Bonapartu kot poveljniku francoske armade v Italiji in francoskem Direktoriju ter drugih evropskih državah vendarle dosegla povrnitev Istre in Dalmacije v svoj nekdanji državni okvir, po drugi strani pa upori v mestih in na podeželju, težnje mestnega plemstva po vključitvi

bivše beneške Istre v okvir ogrskega kraljestva ter ne nazadnje nasilna prekinitev demokratizacije mestnih struktur v obeh provincah po avstrijski zasedbi 10. junija 1797 – kar je bila seveda posledica tajnih določil leobenskega premirja – se kaže vsa kompleksnost tedanje problematike, s tem pa se postavlja tudi temeljno vprašanje, kako z današnjega zornega kota leto 1797 kot enega najpomembnejših mejnikov v novejši zgodovini Istre in Dalmacije, zaznavata italijansko oziroma slovensko-hrvaško zgodovinopisje. Po eni strani je namreč Istra s propadom Beneške republike leta 1797 prišla iz okvira dokaj anahronističnega državnega sistema, ki je na začetku industrijske dobe in velikih reformnih gibanj 18. stoletja kazal le malo prilagodljivih sposobnosti za nove produkcijske odnose in hitrejši družbeno-politični razvoj, po drugi strani pa je šele njen prehod v večje državne tvorbe omogočil njeno teritorialno povezovanje, bodisi s Trstom kot tudi z nekdanjo Pazinsko grofijo. Gre torej za sklop vprašanj, ki so povezana z njeno etnično oziroma demografsko podobo, geostrateško umeščenostjo v širši severnojadranski prostor in prvimi procesi nacionalne prebuje njenega etnično mešanega prebivalstva.

Čeprav se pričujoče delo omejuje predvsem na prelomno obdobje 1797/98, ki zlasti v kontekstu dogajanja v širšem evropskem prostoru predstavlja izhodišče kasnejših političnih, upravnih in družbenih sprememb na območju vzhodnega Jadrana, predstavlja pomemben prispevek v obravnavi istrske problematike na prehodu med 18. in 19. stoletjem, ki je bila v teh letih tudi sicer deležna posebne pozornosti ob 200-letnici priključitve Istre in Dalmacije v okvir Italijanskega kraljestva (1806–1809) oziroma Ilirskih provinc (1809–1813).

Salvator Žitko

CESARSKO-KRALJEVO MOŽKO UČITELJIŠČE V KOPRU 1875–1909: SLOVENSKI ODDELEK.

Koper, Pokrajinski arhiv Koper, 2010, 247 str.

Decembra 2010 je Pokrajinski arhiv Koper v sodelovanju s Slavističnim društvom Koper izdal zbornik z naslovom *Cesarsko-kraljevo možko učiteljišče v Kopru 1875–1909: Slovenski oddelek*. Zbornik s sestavki 15 avtorjev sta uredili Mirjana Kontestabile Rovis in Jasna Čebtron, oblikovanje in prelom je prispeval Aleš Sedmak.

Delo sestavljajo štiri vsebinski sklopi. Prvi zajema predgovore Vesne Mikolič, Milana Rakovca, Boštjana Debelaka, Senije Smailagič in Jasne Čebtron, obsežnejše uvodnike pa so pripravile Mirjana Kontestabile Rovis, Denis Kocjančič, Maja Tripar, Liljana Bojanič, Melanija Kerševan, Luisa Antoni, Marija Gombač in Jasna Čebtron. Tretji je tematski sklop o profesorjih učiteljišča s prispevki Ines Cergol, Rožane Koštial, Martine Rodela

ter treh hrvaških avtoric, četrti pa o dijakih s prispevki Valentine Parovel, Maje Smotlak, Franca Černigoja, Vesne Stibilj in Alferije Bržan.

Tekst dopolnjujejo številni arhivski dokumenti, zlasti reprodukcije spričeval, predmetnikov, ređovalnic, naslovnice knjižnih del, odlikovanj, pisem, pa tudi fotografij učiteljev in dijakov, ter grafikoni.

Po monografiji Srečka Vilharja Slovensko učiteljišče v Kopru 1875–1909, ki jo je leta 1976 izdala Založba Lipa Koper, in prispevku Boža Jakovljeviča, Učiteljska škola u Kopru i školovanje hrvatskih učitelja v reviji *Annales* (1996), gre za prvi obširnejši in tehtnejši prispevek o tej nadvse pomembni šolski ustanovi Avstrijskega primorja, ki je v 34 letih svojega delovanja dala prek 400 slovenskih in hrvaških izobrazencev ter narodnih buditeljev, hkrati pa je za tedanje čase vzpostavljala enakovredna razmerja med uradnim nemškimi jezikom in jeziki okolja, se pravi italijanščino, slovenščino in hrvaščino. S tem je nedvomno dokazovala, da je bilo že tedaj možno sobivanje različnih etničnih skupnosti in različnih jezikov ter kultur pod isto streho, kot v svojem uvodnem sestavku ugotavlja Vesna Mikolič, dekanja Fakultete za humanistične študije Koper UP.

Prav gotovo je ena od odlik pričujočega dela ta, da je zasnovano v obliki zbornika, kar je omogočilo interdisciplinarni pristop, ki je prispeval k pestrosti in raznolikosti tem, ne da bi zbornik pri tem izgubil na svoji zaokroženosti in vsebinski povezanosti. V veliki meri je plod raziskovalnega dela številnih že uveljavljenih avtorjev (pretežno avtoric) s področja humanističnih strok, pa tudi nekaterih mlajših iz študentskih in dijaških vrst, nastalih v šolskem letu 2007/08 na Gimnaziji Koper in v študijskem letu 2008/09 na Oddelku za slovenistiko Fakultete za humanistične študije Koper Univerze na Primorskem.

Med uvodniki tako najprej sledimo zgodovinskemu orisu Mirjane Kontestabile Rovis o šolstvu v Istri, posebej pa o nastanku c.-k. moškega učiteljišča v Kopru ter o številčnem stanju in socialnem statusu dijakov v slovenskih, hrvaških in italijanskih oddelkih. Slovenski oddelek učiteljišča sta v svoji raziskavi posebej osvetlili Denis Kocjančič in Maja Tripar, medtem ko sta Liljana Bojanič in Melanija Kerševan obdelali likovno dejavnost koprskih učiteljiščnikov oziroma lik profesorja Saše Šantla, uglednega slikarja in skladatelja, suplenta na koprskem učiteljišču v šolskem letu 1906/07. Luisa Antoni in Marija Gombač sta razgrnili glasbeno dejavnost učiteljiščnikov, še posebej pa Srečka Kumarja, enega glavnih organizatorjev, glasbenih učiteljev in primorskih zborovodij. Tematski sklop zaključuje Jasna Čebtron s pregledom literarnega delovanja maturantov koprškega učiteljišča, tako pripovednikov kot pesnikov, med katerimi naletimo na tako ugledna imena, kot so Jože Pahor, Josip Ribičič in Karel Širok.

Med profesorji učiteljišča je Ines Cergol izpostavila lik hrvaškega književnika Vladimirja Nazora oziroma